

Alfvén, Hugo (1872-1960)

Svensk tonsättare och dirigent

Hugo Alfvén blev redan som 15-åring elev vid Kungl. Musikkonservatoriet i Stockholm. Där studerade han violin i fyra år för Johan Lindberg. 1891 lämnade han konservatoriet och studerade privat för Lars Zetterquist och kontrapunktik för Johan Lindegren fram till 1897. Lindegren skulle enligt Alfvéns egen utsago få stor betydelse för hans fortsatta musikaliska utveckling. Några år, med början 1887, studerade Alfvén även måleri för Otto Hesselbom och Oscar Törnå. Under åren 1890-97 var han anställd som violinist i Kungl. Hovkapellet. Efter ett antal år med resor utomlands, möjliggjorda genom stipendier från staten och akademien bl.a. Jenny Lindstipendiet, tillträdde han 1910 tjänsten som director musices vid Uppsala Universitet. På den posten stannade han till sin pensionering 1939. Under dessa år blev han även ledare för flera körer, Orphei Drängar 1910-47, Allmänna sången 1919-31 och 1934-38, m.fl. Enligt Lennart Hedvall (se nedan) bidrog åren i OD starkt till den ryktbarhet som Alfvén uppnådde redan under sin livstid. Eftersom Alfvén ledde OD i 37 år kunde generationer av körmedlemmar efter avslutade akademiska studier sprida hans namn över hela landet.

Alfvén var en av de tongivande i den svenska nationalromantiken och hans verk vann en ovanlig popularitet även utanför kännarkretsen. Hans suveräna behärskning av den senromantiska orkesterapparaten har jämförts med Richard Strauss. Hans sympati för svensk folkton präglar en stor del av hans verk och dessa har härigenom ökat intresset utomlands för svensk folkmusik. Till skillnad från Stenhammar, men i likhet med Peterson-Berger, hade han svårt att acceptera den begynnande modernism som utvecklades i Sverige under 1900-talets första hälft.

Alfvén skrev över 200 verk, framför allt orkester- och körmusik men även solosånger. Bland orkestermusiken bör nämnas de fyra första symfonierna, (1897, 1899, 1906 och 1919), *Midsommarvaka* (1903), *En skärgårdssägen* (1904) och *Bergakungen* (1916-23). De flesta i Sverige är bekanta med körsången *Sveriges flagga* (1916). Många har gripits av solosånger som *Skogen sover* (ur Sju dikter av Ernest Thiel, 1908) och *Saa tag mitt Hjerte* (1946, Tove Ditlevsen).

Musikvetaren Jan-Olof Rudén utkom 1972 med en förteckning över Alfvéns verk. Dessa får därför nu ofta en Rudén-numrering, som komplement till opus-numreringen.

När det gäller bedömning av Alfvéns verk är det viktigt att hålla isär verk och person. Många har svårt att sympatisera med hans livsåskådning och personliga moral.¹ Men människan är en komplex varelse. Och man måste hålla honom räkning för att han framförde verk av både Amanda Maier och Laura Netzelt på 1890-talet, när det var vanligt att många tonsättare motarbetade kvinnliga kolleger. Man vill också gärna tro att sången *Saa tag mitt hjärte* speglar något av tonsättarens känsloliv.

---

¹ Alfvén var notoriskt otrogen. I Hugo Alfvéns memoarer, del 1, *Första satsen*, kan man i kapitlet *Mors ring* läsa om det som han kallade sitt karaktärsfel, att inte kunna stå emot kvinnlig skönhet och tjuskraft, att inte kunna älska och förbli trogen en enskild kvinna; det var endast könet han förblev trogen.

Under våren 2022, när detta skrivs, utlovas en ny biografi över Alfvén och hans verk av Tobias Lund, *Speltoken – Hugo Alfvén och rosens klang* på Gidlunds förlag.

Sonat för violin och piano op. 1

1. *Allegro, molto lugubre* 2. *Scherzo: Allegro vivace* 3. *Andante patetico*
4. *Finale: Allegro vivace*

1895

Detta verk är ett av få kammarmusikverk från Alfvéns hand, det enda om man därmed menar cykliska verk. Det tillägnades doktor Anton Nyström, grundaren av Stockholms Arbetarinstitut. Hugo Alfvén hade vid flera tillfällen framträtt som violinist vid de folkkonserter som institutet anordnade.

Att skriva violinsonater låg i tiden. Emil Sjögren hade redan skrivit två, Tor Aulin en, och Stenhammar skulle snart påbörja sin sonat. Många ansåg att stråkkvartetter tillhörde en svunnen tid, t.ex. Peterson-Berger, som menade att genren var ”musik för gubbar och gamla tanter”. I violinsonaten hittade man däremot mera av ungdomlig naivitet och omedelbarhet.

Tonsättaren framförde själv sonaten vid uruppförandet i mars 1896 tillsammans med pianisten Greta Samuel. Han spelade den sedan vid flera andra tillfällen, bl.a. med Wilhelm Stenhammar och Emil Sjögren vid pianot. Även Tor Aulén tog upp den på sin repertoar. Peterson-Berger hade dock en del synpunkter på Alfvéns sonat i en anonym recension (signatur: -t-). Det medförde att Alfvén – när han fick reda på att det var P-B som var recensenten – bröt kontakten för all framtid med den forne vännen.

Som Lennart Hedwall påpekar i sin Alfvénbiografi saknas den nationella ton, som senare skulle bli Alfvéns främsta kännetecken, åtminstone i yttersatserna.² Kanske var det detta som P-B såg som en svaghet. Kanske uppskattade han inte den kontrapunktiska skicklighet, som Alfvén visade upp och säkert också ville demonstrera i sitt första opus?

Första satsen börjar direkt med huvudtemat i c-moll, som presenteras i pianot:

Temat upprepas direkt i violinen. Satsen ska spelas dystert, enligt föredragsbeteckningen. Alfvén var visserligen en livsbejakande person, men också snar till grubbleri över döden och livets fåfänglighet. Denna dualism kommer till uttryck i satsen, som menar han själv, ville spegla hans ”heta och syndfulla blod”. Överledningen innehåller bl.a. en passage med dubbelgrepp och en upprepad fras i en stegrande sekvens:

Denna leder efter hand fram till sidogruppen.

Som framgår vid avlyssning och av notexemplet ovan, är huvudtemat onekligen kärvt. Kring sekelskiftet var det vanligare än nu att beskriva de flesta huvudteman och sidoteman som manliga respektive kvinnliga. Och huvudtemmat skulle säkert då ha karakteriserats som manligt.

² Lennart Hedwall, *Hugo Alfvén*, Stockholm, 1973, Nordstedt & Söners förlag

Desto kvinnligare är i så fall sidotemat i Ess-dur:

Expositionen ska enligt partituret repriseras. Om så sker ökar satsens längd från ca 7½ till 10 minuter.

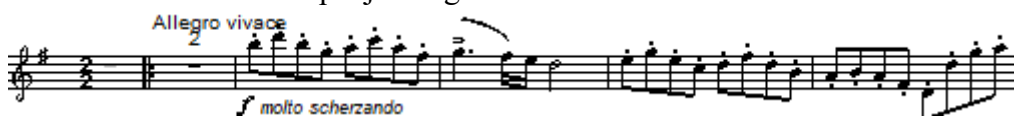
Genomföringen börjar med utveckling av huvudtemat. När det är dags för sidotemat blir tonarten C-dur, vilket kan föra tankarna till en begynnande återtagning efter en kort genomföring.

Den verkliga återtagningen i molltonikan smyger sig på, med huvudtemats 5 första takter i pianissimo och maskerade bakom pianotremolandi, innan fortsättningen i fortissimo tar vid. Snart hörs även sidotemat, men nu i Ass-dur, inte C-dur.

Satsen avslutas bortdöende och med sordinerad fiol, som spelar en variant av huvudtemat.

Scherzot går i G-dur och är uppbyggt på sedvanligt sätt med en Trio i mitten. A-delen består av 2 repris. I den första presenteras huvudtemat i violinen efter 2 takters inledande ackompanjemang:

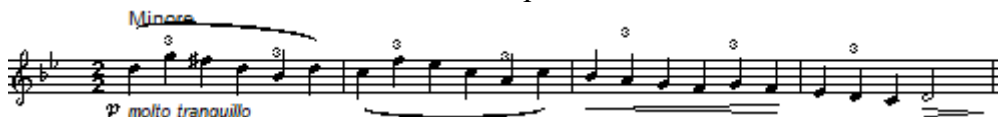
Andra reprisen inleds i pianot:

Den kommer snart att utvecklas till ett tätt staccato-samtal mellan de tre stämmorna:

B-delen (Trio) går i g-moll och blir med sitt svärmod ännu en påminnelse om livets två sidor. Även detta avsnitt består av två repris. Båda domineras av trioler.

A-delen spelas da capo utan repris.

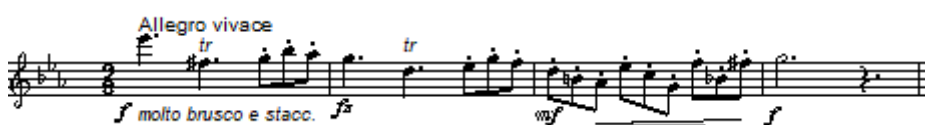
Om den långsamma satsen, *Andante patetico*, skriver Curt Carlsson i en Alfvéniana-artikel, att man här känner igen den elegiska melodik, som skulle bli ett kännetecken i Alfvéns senare produktion, t.ex. *Elegi* ur Gustaf II Adolf-sviten.³ Satsen är tredelad. A-delen består av en vacker melodi, som först hörs i pianot:

B-delen kan sägas utgöra en utveckling av A-temat, men börjar med täta ackord i pianot, omväxlande i forte och i pianissimo. Här finns också en rörlig dialog mellan instrumenten och ett avsnitt i ess-moll.

A-delen återkommer och avslutar.

En dramatisk final avslutar verket. Den inleds liksom första satsen med ett fränt tema:

Ett andra tema i betydligt vekare framtoning tas upp i pianot och får efter 4 takter en motstämma i violinen. Temat i pianot är påfallande likt det kommande sidotemat:

Dess fortsättning fungerar som överledningen, slutar på ett D7-ackord och leder till sidotemat i g-moll, samtidigt som takten ändras från 3- till 4-takt:

Expositionen ska repriseras enligt partiturangivelsen. En del interpretar avstår från detta. Genomföringen utvecklar både huvud- och sidotema, det senare liksom tidigare i 4-takt. I återtagningen hörs sidotemat i c-moll.

En triumferande coda, byggd på huvudtemat, avslutar. Den är fylld av 16-delspassager i pianot och ska, enligt partituret, i slutet spelas i *innerligt fortissimo* (*con abbandono*).

Sonaten håller den höga hantverksmässiga klass, som man kan förvänta av en tonsättare, som snart ska slå igenom med de två första symfonierna. Och nog vore den värd att oftare stå på repertoaren.

³ *Alfvéniana* är en tidskrift utgiven av Hugo Alfvénsällskapet, sedan 1990. Den utkommer med 2-3 nummer varje år. Curt Carlssons artikel om Alfvéns violinsonat hittar man i nummer 1/2 årgång 2013. De kan läsas på nätet.